

**КОНЦЕПЦІЯ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ:  
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Незважаючи на те, що концепція перехідного правосуддя є доволі новою моделлю, її механізми застосовувались часто у суспільствах, які зазнали негативних наслідків конфлікту. Так, елементи концепції у їх сукупності чи окремо застосовувались у країнах колишньої Югославії, Руанді, Колумбії, Камбоджі, Сьєрра-Леоне.

Як критерії характеристики досвіду застосування концепції у цій країні можна використовувати механізми концепції.

Щодо колишньої Югославії, то кримінальне переслідування осіб, винних у вчиненні злочинів і порушень норм міжнародного гуманітарного права здійснювалось Міжнародним трибуналом щодо колишньої Югославії (далі – МКТЮ). С приво́ду діяльності МКТЮ виникало чимало дискусій та критики, а саме у сербському суспільстві, адже, якщо порівнювати кількість вироків і довічних ув'язнень стосовно сербів та представників інших національностей, то складається уявлення про епізодичне залучення до відповідальності хорватів та босняків, яке здійснювалось для імітації того, що МКТЮ судить не тільки сербів [1, с. 361]. За період своєї діяльності МКТЮ висунув обвинувачення 161 особі, при цьому МКТЮ припинив справи по відношенню 37 обвинувачених. Серед обвинувачених в основному були вищі військові і політичні керівники Союзної Республіки Югославія, Республіки Сербія, Республіки Хорватія, Республіки Боснія і Герцеговина, а також низки невизнаних держав. В результаті роботи МКТЮ виніс обвинувальні вироки по відношенню 90 обвинувачених і виправдав 19 осіб [2, с. 203–204]. Сербія активно співпрацювала с МКТЮ, були прийняті закони і також стратегія розслідування воєнних злочинів. Кількість осіб, які понесли відповідальність є доволі малою, проте сам факт розслідування злочинів і притягнення до відповідальності осіб був позитивним кроком для досягнення справедливості і покарання винних, тому цей елемент концепції можна вважати апробованим і впровадженим в даному випадку.

Також уваги вартує той факт, що у Косові та Боснії і Герцеговині була впроваджена модель так званих гібридних судів – це були змішані судові колегії за участю іноземних суддів і прокурорів, які були організовані на території Косово у 2000 році і розглядали головним чином воєнні злочини, вчинені сербами, а запровадження системи таких судів було обумовлене внесенням

поправки до Правил процедури та доказування МТКЮ, яка дозволяла передавати справи на розгляд держави: на території якої був скоєний злочин; в якій обвинувачений був заарештован; держави, яка володіла юрисдикцією прийняти таку справу і бажала її прийняти і розглянути належним чином [3, с. 127, 131].

Що стосується відшкодування шкоди, то трьома найбільш уразливими групами осіб, які потребували особливої уваги були біженці, внутрішньо переміщені особи (далі – ВПО), жінки, які стали жертвами сексуального насилля під час конфліктів. Конфлікти 90-х викликали вимушену міграцію в регіоні колишньої Югославії і за її межами. Законні претензії близько півмільйона біженців і інших ВПО довгий час так і залишилися невирішеними. Проте з часом низкою країн колишньої Югославії (Сербія, Боснія і Герцеговина, Хорватія, Чорногорія) було прийнято ряд важливих актів, які вирішили проблеми вищезначених категорій осіб. [4, с. 21–22]. А саме 7 листопада 2011 р. було прийнято «Спільну декларацію про припинення практики переміщення населення і забезпечення довгострокового вирішення проблем уразливих біженців і ВПО», якою передбачалось забезпечити усіх біженців належним житлом; забезпечити впровадження спрощених процедур, спрямованих на надання усім біженцям та ВПО документів про цивільний стан, задля можливості реалізації такими особами своїх прав; забезпечити безперервний обмін даними на регіональному рівні з метою уникнення дублювання допомоги і забезпечення положення справ таким чином, щоб ніхто не залишився без уваги [5].

Сатисфакція також мала місце на території Боснії, де, зокрема, одним із найбільш болючих питань було з'ясування долі зниклих безвісті та вбитих. Процесом пошуку та ідентифікації таких осіб займалась спеціально створена Комісія з питань зниклих безвісті, яка була створена ще у 1996 р. і мандат якої була допомога розшукувати зниклих безвісті на території колишньої Югославії, здебільшого Боснії [6]. Щодо реституції, то їх застосування було передбачено Додатком VII Дейтонських мирних угод, які передбачали фінансову компенсацію за власність, яка була пошкоджена чи зруйнована, а також необхідність відновити чи повернути об'єкти такої власності. Цими угодами було передбачено й скасування законів, що могли дискримінувати людину за її національність чи релігійною ознакою [7].

Крім того, в контексті інституційних реформ слід зазначити, що на території країн колишньої Югославії важливу роль відіграли ОБСЄ та ЄС, які підтримували інституційні реформи, здійснювали нагляд за поліцейськими та судовими реформами, проводили різноманітні моніторинги за діяльністю органів державної влади, виборчим процесом. Наприклад, Програма

розвитку націй та ОБСЄ зумовили розробку державної Стратегії перехідного правосуддя у Боснії та Герцеговині, яка ґрунтувалась на інституціональних реформах, встановленні правди, допомогі постраждалим та жертвам конфлікту. Активну участь приймало й УВКБ ООН, що підтримувало біженців, ВПО, здійснювало моніторинг і взаємодіяло з урядами відповідних країн [8, с. 132].

Доцільно розглянути впровадження окремих механізмів концепції перехідного правосуддя і в інших країнах. Світовий досвід наводить приклади визначення ступені вини та відповідальності. Зокрема, у Камбоджі і Мозамбіку відмовилися від міжнародних кримінальних судів та заявили, що якщо вони почнуть судити цих людей, то існує ризик початку нового громадянського конфлікту. Народу цих країн, вдалося просто забути цю сторінку своєї історії [9]. Таким чином, мова йде про запровадження амністії. Проте, процедура запровадження амністії, зазвичай, ініціюється не тільки з боку комбатантів/«повстанців»/«сепаратистів», а й з боку їхніх сімей, що означає збільшення зацікавлених осіб. До того ж, інститут амністії передбачений Протоколом II до Женевських конвенцій [10]. Але наявність негативного світового досвіду сформувала недоцільність застосування амністії через її неефективність та відсутність єдиного чітко визначеного для всіх порядку її застосування. Таким прикладом можна назвати положення про амністію в Ломейському мирному договорі 1999. Владою Сьєрра-Леоне було прийнято кардинальне рішення про амністування усіх комбатантів, звільнення їх від відповідальності за всі злочини, які були вчинені до моменту підписання даного рішення. Але таким чином не вдалось припинити збройний конфлікт і досягти миру, та ще впродовж трьох років продовжувалась війна, де було зафіксовано чимало жорстоких злочинів [11, с. 13].

Отже, можна зробити висновок про існування численних і різноманітних підходів застосування концепції перехідного правосуддя в світовій практиці. Узагальнення світового досвіду дає можливість сформуванню «ідеальної» концепції, застосування якої здійснювалось би найбільш ефективно.

### **Список використаних джерел**

1. Гришин А. С. 20 лет Международному трибуналу по бывшей Югославии: итоги деятельности и перспективы международного правосудия. *Вестник Нижегородского университета*. 2014. № 1. С. 359–365.
2. Мурсалимов Т.М. Международные уголовные трибуналы по бывшей Югославии и Руанде: некоторые итоги деятельности. *Вестник ТИСБИ*. 2019. № 1. С. 200–207.
3. Антонов А., Евсеев А. Борьба с безнаказанностью в Косово: одна территория – две «параллельные» реальности? *Международное правосудие*. 2020. № 2(34). С.126–137.

4. Post-war justice and durable peace in the former Yugoslavia. Issue Paper by the Council of Europe Commissioner for Human Rights. 2012. P. 49.
5. Joint Declaration on Ending Displacement and Ensuring Durable Solutions for Vulnerable Refugees and Internally Displaced Persons, Ministers of Foreign Affairs of Bosnia and Herzegovina, Croatia, Montenegro and Serbia, Belgrade, 7 November 2011. URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/66/624> (дата звернення 10.11.21 р.).
6. International Commission on Missing Persons. URL: <https://www.icmp.int/about-us/mandate/> (дата звернення 10.11.21 р.).
7. Додаток VII до Дейтонських мирних угод. URL: [http://www.ohr.int/?page\\_id=63261](http://www.ohr.int/?page_id=63261) (дата звернення 10.11.21 р.).
8. Dealing with the Past in the Western Balkans // Berghof Report. No. 18. 2013. URL: <https://d-nb.info/1077110456/34> (дата звернення 10.11.21 р.).
9. Закірова С. Перехідне правосуддя: сутність концепції, світова практика та уроки для України. *Громадська думка про правотворення*. 2019. № 19–20(184–185). С. 2–16.
10. Амністія – непопулярна тема перехідного правосуддя. URL: <https://helsinki.org.ua/blogs/amnistiya-neropulyarna-tema-perehidnoho-pravosudnya/> (дата звернення 24.11.21 р.).
11. Постконфліктне врегулювання для України (2016). Київ : Центр постконфліктного врегулювання. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2016/05/POST-CONFLICT-block-ukr.pdf> (дата звернення 24.11.21 р.).

*Науковий керівник: к.ю.н., доцент, доцент кафедри Грушко М. В.*

## **ЛІСЮТІНА ЄЛИЗАВЕТА ГЕННАДІЇВНА**

Національний університет «Одеська юридична академія»

### **ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА МІЖНАРОДНЕ ГУМАНІТАРНЕ ПРАВО**

COVID-19 є загрозою для всіх нас, де б ми не знаходилися, але далеко не всі схильні до цієї небезпеки в рівній мірі [1]. Території, охоплені збройними конфліктами, є особливо вразливими до поширення хвороби. Причиною цього є те, що складніше триматися на безпечній відстані від інших, а крім того, в багатьох місцях немає елементарної медичної інфраструктури [2]. Ситуація в таких країнах є темою для обговорення всієї світової спільноти.

Збройні конфлікти завдають величезної шкоди системам охорони здоров'я. Дуже часто при бомбардуваннях та обстрілах руйнуються лікарні та медпункти або вони просто стоять покинутими, оскільки припинилося фінансування чи персонал залишив їх, побоюючись за своє життя. Часто жителям доводиться діставатися найближчої лікувальної установи кілька